

Türk Tarım Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Uygulaması

Implementation of Public-Private Partnership
in Turkish Agricultural Sector

Süleyman TULÜCEOĞLU¹

Yakup ALTAN²

Strategic Public Management Journal
Volume 3, Issue 5, pp. 58-76
May 2017
DOI: 10.25069/spmj.317125
Received: 3 April 2017
Accepted: 1 May 2017
© The Author(s) 2017
For reprints and permissions:
<http://dergipark.gov.tr/spmj>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan ve son yıllarda havaalanı, hastane, elektrik vb. alanlarda proje miktarlarında büyük artışlar gözlenen kamu özel ortaklığı modelinin tarım sektöründeki durumunu belirlemektir. Bu kapsamda çalışmada kamu özel ortaklığı modelinin kavramsal çerçevesine, gelişim sürecine, özelliklerine, avantaj/dezavantajlarına, farklı modellerine ve günümüzde dünya ile Avrupa’daki durumuna değinilerek, modelin Türkiye’deki gelişim süreci ile yasal statüsü üzerinde durulup, Türk tarım sektöründeki kamu özel ortaklığına ilişkin yasal mevzuat ve uygulama alanları incelenmiştir. Ortaya çıkan bulgular, Türkiye’de 1990 yılından bugüne kamu özel ortaklığı modelinin ağırlıklı olarak elektrik, havaalanı, yol ve sağlık tesisi inşaatı gibi büyük alt yapı projelerinde yaygın olarak kullanıldığı, tarım sektöründe ise kamu özel ortaklığına dayalı olarak yürütülen proje sayısının oldukça fazla olmakla birlikte projelere ayrılan bütçenin diğer alanlara göre oldukça düşük kaldığı yönündedir. Ancak yapılan yasal düzenlemeler ve proje tecrübesi çerçevesinde Türk tarım sektöründeki Kamu özel ortaklığı uygulamalarının önümüzdeki süreçte daha da artacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Özel Ortaklığı, Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı ve Uygulamaları, Türk Tarım Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı.

Abstract

In this study, it is aimed to determine the situation of the public-private partnership model in agriculture sector, which has been started to apply in Turkey since 1980’s and in which an extensive increase has been observed in the number of projects in some fields such as airport, hospital, electric, etc. in recent years. In this scope, the legislation and the practices related to public-private partnership in Turkish agricultural sector have been examined after referring the literature, development process, features, advantages/disadvantages and various models of public-private partnership model, and the situation in the World and Europe respectively. The findings collected indicate that the public-private partnership model has been applied especially in major-substructure projects such as construction of electric, airport, road and healthcare facilities in Turkey since 1990, and that the budget allocated into the projects of agricultural sector has been quite low in comparison with other fields, although the number of projects executed in agriculture sector has been quite much. However,

¹ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, suleymantuluceoğlu@sdu.edu.tr

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yakupaltan@sdu.edu.tr

it is predicted that the practices of public-private partnership in agriculture sector in Turkey will increase much more in line with the legislative arrangements implemented and increasing experience in the projects.

Key Words: *Public-Private Partnership, Public-Private Partnership and Practices in Turkey, Public-Private Partnership in Turkish Agriculture Sector.*

GİRİŞ

Dünyada Yeni Kamu Yönetimi anlayışı çerçevesinde, klasik kamu hizmetlerinin farklı yöntemler ile üretilmesi ve sunulması gündeme gelmiş ve geleneksel yöntemlerden alternatif yöntemlere geçiş yapılmıştır. Kamu özel ortaklığı modeli de bu alternatif yöntemlerden biri olarak, dünya genelinde, farklı sektörlerde, farklı yöntemlerle uygulanmaktadır (Uğur ve Miynat, 2014: 19).

Kamu özel ortaklığı modeli, devletlerin geleneksel olarak yerine getirdikleri mal ve hizmetlerin, maliyet yükünü devletin üzerinden kısmen de olsa almak ve devlet bütçesini zorlayan ve aşan miktarlarda yatırım gerektiren projeleri uygulamaya koyabilmek amacıyla ortaya çıkmış bir proje finansmanı yöntemidir (UNESCAP, 2011: 3).

Kamusal projelerin finansmanında en geleneksel yöntem, bu projelerin devlet tarafından finanse edilmesidir. Böylece projenin tüm risklerini devlet üstlenmektedir. Zaman içerisinde geliştirilen özelleştirme modelinde ise, projeler özel sektör tarafından finanse edilmekte ve projeye ilişkin tüm riskler özel sektör tarafından alınmaktadır. Uygulamada bu iki modelin de optimal çözümü sağlayamadığı projeler bulunmaktadır. Bu nedenle, kamu hizmeti olarak nitelendirilen ve devletin tümüyle çekilmek istemediği hizmetlere özel sektörün katılımını sağlamak amacıyla, devlet tekeli ile özelleştirmenin arasında kalmış olan kamu özel ortaklığı modeli geliştirilmiştir (Sarıkatipoğlu, vd., 2016: 196).

Kamu özel ortaklığı genel olarak, “bir sözleşmeye dayalı olarak, yatırım ve hizmetlerin, projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında dengeli bir şekilde paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesini” ifade etmektedir. Bu model ilk ortaya çıktığında, ülkelerin altyapı yatırımlarının karşılanması için gerekli olan finansal kaynakları sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir yöntem olarak görülürken, günümüzde özel sektörün işletme yeteneklerinden faydalanılacağı, kamu sektörünün ise yatırımların koordinasyonu, planlanması ve denetlenmesi gibi alanlarda yoğunlaşacağı bir model olarak kabul edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2016).

Kamu özel ortaklığı modeli son dönemde tarım sektöründe de yaygınlaşmaya başlamıştır. Tarım sektörü, dünya genelinde stratejik öneme sahip bir sektör olarak görülmektedir. Tarım sektörü sadece gıda ve tarım ürünleri üretme faaliyetlerinde bulunmamakta, birçok açıdan toplumu etkilemektedir. Bu etkiler genel olarak; ekonomik kalkınma, yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliğinin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirlik olarak sayılabilir (Byerlee, De Janvry ve Sadoulet, 2009: 16). Bu etkiler çerçevesinde tarım sektöründe de son yıllarda kamu özel ortaklığı projeleri gelişme göstermiş ve Türkiye de bu gelişmelerin etkisinde kalarak tarımda kamu özel sektör uygulamalarına yer vermeye başlamıştır.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle kamu özel ortaklığı modelinin kavramsal çerçevesine, gelişim sürecine, özelliklerine, avantaj/dezavantajlarına, farklı modellerine ve günümüzde dünya ile Avrupa’daki durumuna değinilmiş, ardından da modelin Türkiye’deki gelişim süreci ile yasal statüsü üzerinde durulup, Türk tarım sektöründeki kamu özel ortaklığına ilişkin yasal mevzuat ve uygulama alanları incelenmiştir.

1. KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Dünyada 1980’li yılların sonlarından itibaren devletin fonksiyonlarında sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda bazı değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu değişimler sonucunda geleneksel kamu yönetimi anlayışının yerine yeni kamu yönetimi anlayışı benimsenmiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışının dünya genelinde yaygınlaşmaya başlaması, hizmet sunum yöntemlerinde kamu özel ortaklıkları gibi farklı modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Özer, 2016: 17).

Kamu özel ortaklığı, son yıllarda, müşterek hedefleri gerçekleştirmek amacıyla kamu ile özel sektör arasındaki işbirliğine dayalı ilişkileri tanımlayan “şemsiye terim” olarak kullanılmaya başlanmıştır (Singh ve Prakash, 2010: 834).

Kamu özel ortaklığı genel olarak; devlet tarafından gerçekleştirilen hizmetlere özel sektörün katılımını ifade etmektedir. Kamu sektöründe finansman kaynaklarının sınıflandırılması, sermaye harcamalarının artırılması, kamusal borçların azaltılması, işlem maliyetlerinin azaltılması, kamu ile özel kesim arasında risk dağılımının dengelenmesi ve bütçenin sabitlenmesi gibi hedeflerden dolayı kamu özel ortaklığı modeli hem ulusal kurum ve kuruluşlar hem de uluslararası özel sektör ve finans kuruluşları tarafından özendirilmektedir (Güzelsarı, 2009: 43).

Kamu özel ortaklığı modelleri; enerji üretimi ve dağıtımı, sulama sistemleri, kanalizasyon sistemleri, okullar, stadyumlar, hastaneler, haberleşme, ulaştırma, trafik kontrol sistemleri, yollar, bilişim teknoloji sistemleri, güvenlik, tarım, turizm, madencilik, inşaat işleri, kültür, kentsel hizmetler ile kamu idarelerinin altyapı yatırımları gibi hizmetleri sağlamaktadır (Yılmaz ve Karakaş, 2011: 30).

Model ile ilgili yapılmış olan bazı tanımlamalar şunlardır:

- Kamusal ve özel işletmeler arasında kurulan ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi amacını taşıyan ortaklık çalışmalarıdır (Güneş, 2009: 58).
- Kamu ve özel sektör arasında, hizmet sunmak amacıyla yapılan uzun vadeli ortaklık ilişkilerini ifade eder. Hükümetlerin kamu hizmetlerinin sunumunda özel sektör katılımını artırmak için benimsedikleri bir yaklaşımdır (Ministry of Finance Singapore, 2012: 4).
- Kamu sektörünün sağladığı altyapı kaynaklarının ve hizmetlerin özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilmesine yönelik düzenlemelerdir (Hemming, 2006: 1).
- Kamusal ve özel sektör işletmeleri arasında ortak hedeflere ulaşmak amacıyla karşılıklı mutabakata ve işbirliğine dayanan bir ilişkidir (Buse ve Walt, 2000: 550).
- Hükümetin hizmet sunum hedefleriyle özel sektörün kâr etme hedefinin özel sektörün yeterli risk transfer etmesine bağlı olan, özel sektörün hizmet sunduğu ve hükümetin bir ya da daha fazla özel sektör kuruluşuyla yaptığı sözleşmedir (Corner, 2006: 40).
- Kamusal kaynak ve hizmet sağlamak için özel sektör ile devlet birimi arasında kurulan, özel sektörün risk ve yönetim sorumluluğunu taşıdığı uzun vadeli sözleşmelerdir (WB, ADB and IADB, 2014: 17).

Literatürdeki bu ve diğer tanımlara dayanarak kamu özel ortaklığı modelinin; işbirliği, dayanıklı ilişkiler, karşılıklı ürün/hizmet geliştirilmesi, risklerin paylaşımı, maliyetler, menfaatler ve karşılıklı katma değer gibi önemli özellikleri içerdiği görülmektedir (Klijn ve Teisman, 2003: 137).

2. KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kamu özel ortaklığı modelinin ilk örneklerine Roma İmparatorluğu döneminde rastlanmaktadır. Milattan sonra 539 yılında Roma İmparatorluğu'nda özel hukuk kişileri ile devlet arasında yapılan imtiyaz anlaşmaları ile liman, yol, pazar yeri, hamam gibi kamu hizmetlerinin görülmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (United Nations Economic Commission for Europe, 2000: 5).

İmtiyaz modeli, Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, 12. yüzyıla kadar görülmemiştir. 12. yüzyılda Batı Avrupa'da tekrar görülmüş, 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren ise Fransa'da sürekli olarak kullanılmaya başlanmıştır. Batı Avrupa devletleri, yollar, su kanalları, posta işleri, taşıma ve şehir aydınlatması gibi çalışmalar için bu yöntemi kullanmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren de imtiyaz yönteminin kullanılması bütün Avrupa'da yaygınlaşmıştır (Walle ve Scott, 2009: 6).

Kamu özel ortaklığı modelinde ilk uygulamalar, 1660 yılında İngiltere'de özel sektörün katıldığı yol inşaatı projeleri ile başlamıştır. Sanayi devriminin ardından 1860 yılında yapılmaya başlanan kanal ve demiryolu projeleriyle birlikte kamu özel ortaklığı modelinin uygulanması en üst noktaya ulaşmış fakat Avrupa'da başlayan ekonomik kriz sonrasında yatırımcıların büyük bir bölümü iflas etmiştir. Model, İngiltere'nin ardından Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da da uygulanmıştır (Çekirge: 2006: 5).

20. yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve ekonomik krizler nedeniyle kamu özel ortaklığı modeli önemini kaybetmiştir. Model, II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa, İtalya, Japonya ve ABD gibi ülkelerde karayolu inşası projeleri ile birlikte yeniden önem kazanmaya başlamış ve 1990'lara gelindiğinde altyapı yatırımlarının kamu özel ortaklığıyla yapılması tüm dünyada genel bir uygulama haline gelmiştir (Güzelsarı, 2009: 47).

Yakın dönemde kamu özel ortaklığı modeline ilişkin önemli adım İngiltere tarafından, özel sektörün kamusal alana girmesini engelleyen faktörlerin kaldırılmasından sonra, 1992 yılında özel sektör iş birliği ile kurmuş olduğu ve modelin genel çerçevesini oluşturan "Özel Sektör Finansman Girişimi" (PFI-Private Finance Initiative) ile atılmıştır. Modelin uygulamaları İngiltere'de başarılı olunca dünyada birçok ülke bu modeli kendi ülkelerinde uygulamak amacıyla çalışmalara başlamışlardır (Tekin, 2007: 10).

İngiltere'de Başbakan Tony Blair dönemindeki "En İyi Değer" (Best Value) projesi ve Amerika'da erken dönemlerden itibaren kendine geniş uygulama alanı bulan "Ortak Girişim" (Joint Venture) uygulamaları da kamu özel ortaklığı modelinin yakın dönemdeki ilk uygulama örnekleri sayılmaktadır (Çelik, 2008: 32).

Model günümüzde; İngiltere ve ABD ile birlikte, Almanya, İsveç, Kanada, İrlanda, Güney Afrika, İtalya, Hollanda, İspanya gibi ülkelerde de üzerinde önemle durulan bir kavram haline gelmiştir. Almanya'da 2005 yılında çıkarılan kamu özel ortaklıkları kanunu ile ihale mevzuatı, yatırım kanunu, vergi mevzuatı ve bütçe hukukunda geniş kapsamlı değişikliklere yer verilmiştir (Güneş, 2009: 58).

3. KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kamu özel ortaklığı modelinin üzerinde uzlaşmış tek bir tanımı olmamakla birlikte yapılan tüm tanımlamalarda modelin genel özellikleri bulunmaktadır. Bu genel özellikler aşağıdaki gibidir (Li ve Akintoye, 2003: 6):

- Kamu özel ortaklığı modelinde en az iki veya daha fazla kişinin bulunması gerekmektedir. Bu kişilerden biri her zaman kamu sektörüdür.

- Bu modelde her bir taraf, yönetici konumunda olup, kendi adına karar alma hakkına sahiptir. Bazı durumlarda kamu sektörü, ortaklığın oluşabilmesi için, önceden özel bir ajans kurabilir.
- Bu modelin oluşması için taraflar arasındaki ilişkinin dengeli bir biçimde kurulması gerekmektedir.
- Taraflardan her biri ortaklığa bir şeyler katmak zorundadır. Bu nedenle, ortaklığın gerçek bir ortaklık sayılması için, taraflardan her biri maddi veya manevi bir kaynak devrinde bulunmaktadırlar.
- Modelde karşılıklı paylaşılan bazı sorumluluklar vardır. Bu noktada kamu sektörü ile özel sektör arasındaki ortaklıkları, diğerlerinden ayıran bir fark bulunmaktadır. Bir kamu özel ortaklığı projesinde kamu tarafı, özel sektörün tavsiyelerini aldıktan sonra, siyasi kararlar üzerinde denetim hakkına sahip olur.

Kamu özel ortaklığı esas olarak, devletin bir özel sektör kuruluşu ile uzun süreli (49 yıla kadar) sözleşme ilişkisi kurmasına dayanan bir yatırım ve hizmet modelidir. Kamu hizmetinin verileceği tesisin (hastane, okul, hapisane, otoyol vb.) özel şirketler tarafından inşa edilip devlete kiraya verilmesi, devletin de hem şirketlere kira ödemesi hem de bu tesiste verilecek temel hizmetler dışında kalan diğer hizmetleri bu şirketlere devretmesi sözleşmenin konusunu oluşturmaktadır (Özer, 2016: 23).

Kamu özel ortaklığı modelinin uygulandığı ülkelerde, yapılan yatırımlarla ülke ekonomisinde verimlilik, etkinlik ve risk paylaşımı gibi faydalar elde edildiği görülmüştür. Ayrıca yapılacak olan ortaklığa, devlet tarafından desteklenme garantisi ve bazı mali teşvikler gibi ayrıcalıklar sağlanmakta ve özel sektör girişimleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte özelleştirme ve serbest giriş (yönetim tarafından sözleşme yapılmadan projeye ortak katılım) gibi devlet garantisi içermeyen farklı türler de yer almaktadır.

4. KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI MODELİNİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Kamu özel ortaklığı modeli ile kamusal hizmetlerin finansmanına yönelik ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi beklenmektedir. Bu şekilde sunulan hizmetlerde etkinlik sağlanacağı düşünülmektedir.

Kamu özel ortaklığı modelinin sağlayacağı avantajlar; kamu hizmetlerinin daha kaliteli ve hesaplı şekilde sunulabilmesi, talep edilen hizmetlerin daha kısa sürede gerçekleştirilebilmesi, özel sektörün sermaye etkinliği sağlanarak konuyla ilgili uzmanlığından yararlanılabilmesi, uluslararası sermayenin altyapı projelerine yönlendirilebilmesi, maliyet gerektiren hizmetlerin sunumunda maliyet sıkıntısının en aza indirilebilmesi, sermaye harcamalarını artırarak, kamunun borçlarının azaltılması, gerçekleştirilen işlem maliyetlerinin kısılması ve hizmet maliyetlerinin aşağıya çekilmesi, yatırım ve hizmetlerde tasarruf gerçekleştirilmesi ve kamu ile özel kesim arasındaki risk dağılımının dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi olarak sıralanabilir (Acartürk ve Keskin, 2012: 35).

Kamu özel ortaklığı modelinin; borçlanmanın özel sektör tarafından yapılmasından dolayı kaynak maliyetinin fazla miktarda olması, yabancı sermayenin bu modele olan ilgisinden dolayı kamuoyu tarafından tepki toplaması, genel bütçe esnekliğinin azalması, yatırım planlamalarının daha karmaşık bir hale dönüşmesi ve riskin devlet tarafından üstlenilebilme ihtimalinin artması gibi dezavantajlı yanları da bulunmaktadır (Acartürk ve Keskin, 2012: 36).

Ayrıca, kamu özel ortaklığı modelindeki proje zorlukları da modelin dezavantajlı taraflarından biridir. Uygulamadaki bu proje zorlukları ürün ve usul aşaması olarak ikiye ayrılmaktadır. Ürün aşaması, finansal açıdan ve içerik açısından değerlendirilebilir. Finansal alanda karşılaşılan zorluklar, masraf etkinliği, işlem masrafları ve risklerle ilgilidir. İçerik açısından değerlendirilirken paranın karşılığını sağlama ve yenilikçilik kavramları üzerinde durmak gerekir. Çünkü projelerin yatırım yapılan paranın karşılığını sağlaması beklenir.

Usul aşaması ise, ortaklık içerisindeki aktif işbirliğine ve ürünlerin hangi yollarla elde edildiğine ilişkindir. Ortaklık içerisindeki uyumsuzluklar, projede menfaat çatışmasına neden olur. İki farklı sektör arasındaki bu tür ortaklıklarda, karmaşıklıkların artması, karar mekanizmasının eksikliği ve bilgi asimetrisi gibi negatif sonuçlarla sıklıkla karşılaşılır. Bu iki sektör farklı tecrübelere sahiptir ve farklı beklentileri vardır. Diğer bir sorun ise istikrara ilişkindir. Kamu özel ortaklıkları politikalara ve değişen durumlara ayak uydurmada süreklilik gerektiren ilişkilerdir (Bult-Spiering ve Dewulf, 2006: 36-38).

5. KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI MODELLERİ

Uygulamada sıkça kullanılan kamu özel ortaklığı modelleri şunlardır:

- 5.1. Al-Yap-İşlet:** Bu modelde, kamu mallarının özel ya da yarı özel kamu kurumuna aktarılması ve belli bir süre içerisinde işletilmesine yönelik anlaşmalar yer almaktadır. Süreç içerisinde kamu denetimi, aktarım esnasında sözleşmede belirlenen ilkeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (United Nations, 2008: 2).
- 5.2. Yap-Sahip Ol-İşlet:** Bu modelde özel sektör bir tesis veya hizmeti sürekli olarak finanse eder, inşa eder, sahiplenir ve işletir. Süreçle ilgili kamusal kısıtlamalar ise başlangıçtaki anlaşma ve düzenleyici kamu otoriteleri tarafından belirtilmektedir (United Nations, 2008: 2).
- 5.3. Yap-Sahip Ol-İşlet-Devret:** Bu model, gelişmekte olan bazı ülkelerdeki yüksek bütçeli altyapı çalışmalarında (yol, köprü, baraj vb.) sıklıkla uygulanmaktadır. Özel sektör, inşaat için gerekli olan finansmanı sağlar, tesisi inşa eder ve belirli bir süreliğine sahiplenip işletir. Bu süre genelde 15-30 yıl arasında değişmektedir. Daha sonra tesis, özel sektör tarafından kamu sektörüne devredilmektedir (Tekler, 2008).
- 5.4. Yap-İşlet-Devret:** Yap-işlet-devret modelinde, ileri teknoloji ya da büyük miktarlarda kaynak gerektiren bir kamu hizmetini üretmek için gerekli olan finansmanın özel bir kuruluş tarafından karşılanıp projenin gerçekleştirilmesi, kamu sektörü tarafından belirlenen bir süre boyunca özel kuruluş tarafından işletilmesi ve bu süre içerisinde ürettiği mal ve hizmeti, tarafların karşılıklı belirledikleri bir tarifeye göre kamu kuruluşlarına satması ve sürenin sonunda işletmekte olduğu tesisleri eksiksiz ve işler durumda ilgili kamu kuruluşuna devretmesi şartları yer almaktadır (Tekler, Tekler ve Çimen, 2013: 119).
- 5.5. Yap-Kirala-İşlet-Devret:** Yap-kirala-işlet-devret modelinde, özel sektör projeyi inşa edip, sahipliğini kamu sektörüne devreder ve proje ile ilgili diğer birimleri de beraberinde belli bir süreliğine kamu sektöründen kiralar. Bu model genellikle projenin özel sektör sahipliğinde olmasının problem yaratabileceği durumlarda uygulanmaktadır. Bu modele örnek olarak; otoyollar, köprüler ve tünellerin sahipliğinin sürekli olarak kamu sektöründe kalması isteği verilebilir (Tekler, 2008).
- 5.6. Tasarla-Yap-Finanse Et-İşlet:** Bu model kamu özel ortaklığı sistemindeki en karmaşık modeldir ve esas olarak imtiyaz sözleşmeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu modelde kamu sektörüne ait varlıkların mülkiyeti, sözleşme süresince özel sektörde kalmakta, özel sektör yapıyı kamu sektörünün isteklerine göre tasarlamakta ve finanse etmektedir. Sözleşme ile belirlenen sürenin sonunda yapı kamu sektörüne devredilmektedir. Bu model, genelde atık su arıtma projeleri ve yol yapımı için kullanılmaktadır (Alican, 2008: 35).
- 5.7. Finanse Et:** Bu modele göre, genellikle bir finansal hizmet şirketi olan özel bir kuruluş, bir projeye doğrudan fon verir veya uzun vadeli bir kira ya da borçlanma gibi farklı mekanizmaları kullanır (United Nations, 2008: 3).

5.8. İşletme ve Bakım Sözleşmesi: Bu modelde, sözleşme uyarınca özel bir operatör, belirli bir dönem için kamu sektörüne ait olan bir varlığı işletmekte, varlığın mülkiyeti ise kamu tüzel kişiliğinde kalmaktadır. İşletme ve bakım sözleşmesi bazı kesimler tarafından kamu özel ortaklığı yelpazesine dahil edilmemekte ve sözleşmeler hizmet sözleşmeleri olarak görülmektedir (United Nations, 2008: 3).

5.9. Tasarla-Yap: Tasarla-yap modeline göre, özel sektör kamu sektörünün performans özellikleri çerçevesinde sabit fiyat ve anahtar teslim odaklı, maliyet aşımaları riskinin özel sektöre bırakıldığı bir altyapının inşa edilmesini sağlamaktadır. Örneğin; yollar, otoyollar, su ve atık su işletme istasyonları, kanalizasyon sistemleri gibi tesislerin kamunun standartlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanması ve inşa edilmesi, mülkiyet hakkı saklı kalmak koşuluyla belirli bir bedel karşılığında özel sektöre verilmektedir (Davies ve Fairbrother, 2003: 5-6).

5.10. İşletme Ruhsatı: Bu modelde, bir özel sektör kuruluşu genelde belirli bir süre içerisinde kamusal hizmetlerin işletilmesi için bir lisans veya hak alır. Bu model genellikle bilişim projelerinde kullanılmaktadır (United Nations, 2008: 3).

6. DÜNYADA KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI UYGULAMALARI

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke temel altyapı hizmet ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve iktisadi büyümelerini hızlandırmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Kamu özel ortaklığı uygulamaları da bu yöntemlerden bir tanesidir.

Dünya Bankası, özel sektörün altyapıya katılımı kapsamında meydana gelen gelişmeleri 1990 yılından bu yana ulaştırma, telekomünikasyon, enerji, su ve atık su olmak üzere dört temel sektör çerçevesinde rakamsal olarak izlemekte ve raporlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde Dünya Bankası'nın verilerine göre 1990-2015 yıllarını kapsayan 25 yıllık sürede kamu özel ortaklığı modeli kapsamında 2,5 trilyon ABD doları tutarında yatırım yapılmış ve toplamda 6977 adet proje gerçekleştirilmiştir. Bu projeler yatırım tutarı kapsamında incelendiğinde, 1997 yılına kadar genel bir artış meydana gelmiş, ardından gelen düşüşlerle 2002 yılında en düşük seviye görülmüştür. Sonrasında yeni bir artış sürecine girilmiş ve 2012 yılında 196,3 milyar ABD doları tutarı ile rekor seviyeye ulaşılmıştır. Bu tutar 2015 yılında ise 155,6 milyar ABD doları olmuştur. 1990-2015 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilen kamu özel ortaklığı projelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde, 1,4 trilyon ABD doları ile en büyük yatırımın telekomünikasyon projelerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında gerçekleştirilen proje sayısı bakımından en çok proje gerçekleştiren sektör 192 proje ile elektrik olmuştur. 1990-2015 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerdeki kamu özel ortaklığı projeleri bölgesel olarak incelendiğinde, proje büyüklüğü ve proje sayısı bakımından en büyük payı Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin aldığı ve bu bölgenin ardından Doğu Asya ve Pasifik bölgesinin geldiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2017: 3-4).

Kamu özel ortaklığı modeli, Avrupa'da farklı sektörlerdeki altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Bu alanda en üst seviyelerdeki uygulamaları İngiltere, Almanya, Fransa, İrlanda ve İtalya gerçekleştirmektedir.

Avrupa'da 1991-2015 yıllarında 353 milyar Avro tutarında toplam 1.815 adet proje gerçekleştirilmiştir. Projelere yapılan yatırımlar 2015 yılında bir önceki yıla göre %17 azalarak 15,6 milyar Avroya düşmüştür. 2014 yılında Avrupa'da 82 adet projenin kapanışı gerçekleştirilmiş iken bu sayı 2015 yılında 49'a inmiştir. 2015 yılında Avrupa ülkelerinde gerçekleşen proje büyüklükleri ülkeler bazında incelendiğinde ilk sırada 9,2 milyar Avro ile Türkiye'nin, ikinci sırada 2,4 milyar Avro ile İngiltere'nin ve üçüncü sırada 1,2 milyar Avro ile Fransa'nın yer aldığı görülmektedir. Finansal kapanışı gerçekleştirilen projelerin sayısı incelendiğinde ise

ilk sırada 15 proje ile İngiltere yer alırken, onu Türkiye, Almanya ve Fransa takip etmektedir. 2015 yılında gerçekleştirilen kamu özel ortaklığı projelerinin sektörel dağılımına bakıldığında en çok yatırım yapılan sektörün 9 milyar Avro ile ulaştırma olduğu görülmektedir. Finansal kapanışı gerçekleştirilen projelerde ise 15 proje ile eğitim sektörü ilk sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2017: 5-6).

2016 yılında ise Avrupa'da finansal kapanışa ulaşan kamu özel ortaklığı işlemlerinin toplam değeri 2015 yılına göre (15,6 milyar avro) %22 oranında azalmış ve 12 milyar avroya düşmüştür. Finansal kapanışa ulaşan işlem sayısı ise 2015 yılında 49 iken 2016 yılında artış göstermiş ve 69 olmuştur. 2016 yılında Avrupa'da en büyük kamu özel ortaklığı piyasasına Birleşik Krallık sahip olmuştur. Bu dönemde Birleşik Krallıkta toplamda 3,8 milyar avro değerinde 28 adet projenin finansal kapanışı gerçekleştirilmiştir. Eğitim sektörü finansal kapanışını gerçekleştirdiği 27 adet proje ile 2016 da en aktif sektör olmuştur. Bu projelerin toplam değeri 1,6 milyar avrodur. Sektör böylece 2010 yılından bu yana en iyi performansına ulaşmıştır¹.

Dünyada kamu özel ortaklığı konusunda öne çıkan ülkeler ise Kanada, Avustralya ve Güney Kore'dir. Kanada'da günümüze kadar 119,6 milyar Kanada Doları tutarında 247 adet proje gerçekleştirilmiştir. Bu projeler içerisinde 92 proje ile sağlık sektörü ilk sırada yer almaktadır. Avustralya'da 1987 ile 2012 yılları arasında toplam 59 milyar Avustralya Doları tutarında 125 proje tamamlanmıştır. Güney Kore'de ise 1994 yılında başlayan kamu özel ortaklığı modeli ile en çok proje yapılan sektör eğitim sektörü (216 proje) olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2017: 8-11).

7. TÜRKİYE'DE KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI

7.1. Türkiye'de Kamu Özel Ortaklığı Modelinin Tarihçesi

Türkiye'de kamu özel ortaklığı modeli uygulamalarının başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Kamu hizmetine ilişkin imtiyazlar ilk olarak 10 Haziran 1326 (1910) tarihli Menafii Umumiyeye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun ile yasal konuma getirilmiştir. 1910 tarihli bu kanun günümüzde de yürürlüktedir ve genel olarak kamu hizmeti imtiyaz yönteminin hukuki çerçevesini oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde birkaç istisna haricinde imtiyaz yöntemi uygulanmamış, kamu hizmetleri genellikle devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Fakat zaman içerisinde kamu hizmetlerine yönelik ihtiyacın artması sonucunda kamu hizmetlerinde de nitelik ve nicelik olarak artışlar meydana gelmiş ve bu durum devlet eliyle yatırımlara ayrılan kaynakların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu kaynakların aktif olarak kullanılmasında görülen eksiklikler ve klasik yönetim anlayışıyla kamusal hizmetlerin arzu edilen kalite ve seviyede gerçekleştirilememesi nedeniyle alternatif kamu özel ortaklığı modelleri uygulanmaya başlamıştır².

Ülkemizde geleneksel alım ya da imtiyaz modeli dışında kamu özel ortaklığı ile ilgili uygulamalar özellikle 1980'li yıllardan itibaren göze çarpmaktadır. Bu yıllarda başlayan özelleştirme uygulamaları ve ekonomide liberal gelişmelerin yaşanması kamu özel ortaklığı uygulamaları için gerekli olan alt yapıyı hazırlamıştır. Bu kapsamda; imtiyaz, yap-işlet-devret, yap-kirala-devret, yap-işlet ve işletme hakkı devri gibi yöntemler 1984 yılından bu yana birçok farklı sektörde uygulanmaktadır (Eker, 2007: 64).

Türkiye, bazı kamu özel ortaklığı modellerini ilk uygulayan ülkelerden biridir. Fakat buna rağmen, modelin uygulandığı yaklaşık 30 yıllık dönem süresince, özel sektör katılımının arzu edilen boyutlara gelemediği, ortaya koyulan projelerde ise genelde sorunlar yaşandığı görülmektedir. Gerçekten de havayolu ulaşımı ve enerji

¹ http://www.eib.org/epcc/resources/publications/epcc_market_update_2016_en, (22.12.2016)

² <http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Kamu%20C3%96zel%20C4%B0%C5%9Fbirl%20C4%9Fne%20C4%B0li%20C5%9Fkin%20Mevzuat-2012.pdf>, 22.12.2016.

sektörlerinde gerçekleştirilen uygulamalar dışında, kamu özel ortaklığı projelerinin yaygın bir biçimde uygulandığı ve başarılı olduğu başka bir sektör mevcut değildir (Özer, 2016: 29).

1990 ile 2016 yılları arasındaki 27 yıllık dönemde Türkiye'nin kamu özel ortaklığı uygulamalarına verdiği önemin arttığı görülmektedir. Tablo 1'de belirtilen dönem içerisinde Türkiye'de yapılan proje alanları, proje miktarları ve yatırım tutarları verilmiştir.

Tablo 1. KÖO Proje Alanları, Proje Miktarları Ve Yatırım Tutarları

Proje Alanı	Proje Adedi	Yatırım Tutarı (Milyar Dolar)
Elektrik	156	59,086
Havaalanı	15	44.934
Liman	9	3.330
Doğal Gaz	8	2.296
Bilgi İletişim Teknolojileri	5	39.708
Yol	4	14.673
Su ve Kanalizasyon	2	942.000 (milyon)
Toplam	199	164.969

Kaynak: <https://ppi.worldbank.org/visualization/ppi.>, 15.02.2017

Buna göre elektrik (156), doğal gaz (8), yol (4), liman (9), havaalanı (15), su ve kanalizasyon (2) ve bilgi iletişim teknolojileri (5) alanlarında toplam 199 adet proje gerçekleştirildiği ve bu projelere toplamda yaklaşık 165 milyar dolar yatırım yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, bu alanlara ek olarak sağlık sektöründe de 17 adet sağlık tesisi projesi gerçekleştirilmiş ve bu projelere de toplam 9.970 milyon dolar tutarında yatırım yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 23).

27 yıllık bu dönem içerisinde Türkiye özellikle 2015 yılında gerçekleştirdiği 7 adet proje ile dünya genelinde toplam 44,7 milyar dolarlık yatırımla ilk sırada yer almış ve söz konusu projelerin yüzde 40'ını tek başına gerçekleştirmiştir³. Bu gelişmeler çerçevesinde ülkemizde kamu özel ortaklığının kapsamını genişletme çabalarının devam ettiği söylenebilir.

7.2. Türkiye'de Kamu Özel Ortaklığına İlişkin Yasal Mevzuat

Türkiye'de kamu hizmeti imtiyazları 10 Haziran 1326 (1910) tarihli Menafii Umumiyyeye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanun halen yürürlükte olup, kamu hizmet imtiyazlarındaki genel çerçeveyi oluşturmaktadır (Ersöz, 2010: 130).

1980'li yıllardan günümüze kadar kamu özel ortaklığı modeli çerçevesinde çıkartılan birçok çeşitli yasa, yönetmelik, Bakanlar Kurulu Kararı ve proje sözleşmesi mevzuata aykırı olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi ya da Danıştay kararlarıyla iptal edilmiş ve kamu hizmetlerinin ne şekilde özel sektörle işbirliği yapılarak gerçekleştirilebileceği, anayasal zeminde ve yasal düzenlemelerde netleştirilememiştir. Nihayetinde birçok proje iptallere ve gecikmelere maruz kalmıştır. (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 25).

Kamu özel ortaklığı modeli kapsamında Türkiye'de yapılmış olan yasal düzenlemeler aşağıdaki gibi özetlenebilir⁴:

³ <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-kamu-ozel-yatirimlariyla-dunyaya-meydan-okudu/606623>, (04.01.2017)

⁴ <http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Kamu%20C3%96zel%20C4%B0C5%9Fbirli%C4%9Fne%20C4%B0li%C5%9Fkin%20Mevzuat-2012.pdf>, (25.12.2016)

- 4/12/1984 tarih ve 3096 sayılı “Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun” ile enerji sektöründe yap-işlet-devret modeli ile işletme hakkı devri modeline dair ilk yasal düzenleme yapılmıştır.
- Otoyolların ve üzerindeki hizmet tesislerinin yapımı, bakımı ve işletilmesi konusunda özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketlerinin yap-işlet-devret modeline göre görevlendirilebilmesini düzenleyen 28/5/1988 tarih ve 3465 sayılı “Karayolları Genel Müdürlüğü Dışındaki Kuruluşların Erişme Kontrollü Karayolu (Otoyol) yapımı, Bakımı ve İşletilmesi İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun”
- Yap-işlet-devret modeline bir hukuki temel kazandırmak amacıyla 3996 sayılı “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Gerçekleştirilmesi Hakkında Kanun” 13/6/1994 tarih ve 21959 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konmuştur.
- Enerji sektöründe, 8/6/1996 tarih ve 22660 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 96/8269 sayılı “Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” ile yap-işlet modeli düzenlenmiştir. 4283 sayılı “Yap-İşlet Modeli İle Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi İle Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun” 19/7/1997 tarih ve 23054 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.
- 21/4/2005 tarihli ve 5335 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 33. maddesindeki düzenlemeyle Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğünün işletiminde bulunan hava alanları ile yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırmış olduğu ve işletimini özel sektöre verdiği terminaleri ve gerekli diğer tesisleri, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Düzenlenmesine Dair Kanunda belirtilen kiralama ve/veya işletme hakkının verilmesi yöntemlerini kullanarak ihale yoluyla özel hukuk tüzel kişilerine 49 yılı geçmemek üzere devredebileceği belirtilmektedir.
- 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu ile 2813 sayılı Telsiz Kanunu çerçevesinde telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve/veya altyapısının işletilmesi için bakanlık ve işletmeci arasında yapılan sözleşme imtiyaz kabul edilmiştir.
- 24/11/1994 tarih ve 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanunun özelleştirme yöntemlerini sıralayan 18. maddesi işletme hakkının verilmesini düzenlemektedir.
- 1982 Anayasasında değişiklik yapan 13/8/1999 tarih ve 4446 sayılı Kanunla Anayasanın 47. maddesine eklenen iki fıkra ile bir yandan kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin kanunla gösterilmesi, öbür yandan kamu tüzel kişilerin yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzel kişilere yaptırılacağı veya devredilebileceğinin kanunla belirlenmesi öngörülmüştür.
- Anayasaya uyum yasaları çerçevesinde 21/1/2001 tarih ve 4501 sayılı Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun yürürlüğe girmiştir.
- 2005 yılında 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanununa eklenen bir madde ile literatürde kısaca “Yap-Kirala” olarak adlandırılan yeni bir kamu özel ortaklığı modelinin yasal altyapısı oluşturulmuş daha sonra ise 2006 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla çıkarılan “Sağlık Tesislerinin, Kiralama Karşılığı Yaptırılması İle Tesislerdeki Tıbbi Hizmet Alanları Dışındaki Hizmet ve Alanların İşletilmesi Karşılığında Yenilenmesine Dair Yönetmelik” ile de ikincil mevzuatın altyapısı tamamlanmıştır.

- 2010 yılında 351 sayılı “Yüksek Öğrenim Kredi Ve Yurtlar Kurumu Kanunu” ve 2011 yılında 652 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ye eklenen maddeler ile sağlık alanındaki uygulamaya benzer şekilde eğitim ve öğrenci yurdu alanında da kısaca “Yap-Kirala” olarak adlandırılabilir modelin yasal düzenlemesi gerçekleştirilmiş, yönetmelikleri ise henüz yayımlanmamıştır.

Kamu özel ortaklığı modeline ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin dağınık ve sayıca fazla olması, aynı zamanda belli bir sistematüğının bulunmayışı kamu özel ortaklığı modelinin mevzuat altyapısının anlaşılıp benimsenmesine ve yürütücüler tarafından istenildiğinde kolaylıkla uygulanmasına engel olmaktadır.

8. TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜ VE KAMU ÖZEL ORTAKLIĞI UYGULAMALARI

Günümüzde kamu özel ortaklığı modeli; enerjiden ulaştırmaya, kanalizasyondan madencilğe, sağlıktan turizme kadar birçok farklı sektörde kendine uygulama alanları bulmakta ve gerçekleştirilen projelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Son 10 yıl içerisinde özellikle Avrupa Birliği’ne üyelik süreci kapsamında tarım sektöründe de kamu özel ortaklığı projelerine verilen önemin arttığı görülmektedir.

8.1. Tarım Sektörünün Türkiye’deki Durumu

Elverişli bir iklim ile coğrafi koşullara, zengin toprak yapısına ve biyolojik çeşitliliğe sahip olan Türkiye’de tarım, önemli sektörlerden biri konumundadır. Tarım sektörü nüfusun büyük bir kesiminin gıda ihtiyacını karşılamakta ve böylelikle Türkiye’yi dış kaynaklara bağımlı olmaktan koruyup, tarıma bağlı diğer sektörlerin ham madde temin etmelerini sağlayarak Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişimine büyük oranda katkıda bulunmaktadır (Başbakanlık, 2010: 4).

Türkiye’nin 783.560 km² olan yüz ölçümünün önemli bir bölümü tarıma ayrılmış durumdadır. TÜİK verilerine göre toplam tarım alanı 2001 yılında 40,9 milyon hektar olarak hesaplanmış, bu rakam 2016 yılında 38,3 milyon hektara düşmüştür ve bunun 15,7 milyon hektarı ekili alandır⁵.

Türkiye’de tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı 1980 yılında %26 iken, bu sayı 2000 yılında %10’a, 2016 yılında ise %6’ya kadar düşmüştür. Türkiye’de tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı ise 2007 yılında %23,5 iken, 2008 yılı ekonomik krizi sonrasında 2009 yılında %24,6’ya yükselmiştir. 2014 yılında tekrar düşerek %21,5 olmuştur. 2016 yılı itibariyle ise toplam iş gücünün %19,5’inin tarım sektöründe olduğu görülmektedir⁶.

Türkiye’de tarım sektörü içinde yer alan bitkisel ürünlerin tamamı tarla bitkileri ve bahçe bitkileri olarak iki başlık altında toplanabilir. Bahçe bitkileri; meyve, sebze ve süs bitkilerinden meydana gelirken, tahıllardan yem bitkilerine kadar olan tüm ürünler ise tarla bitkileri olarak sınıflandırılmaktadır. 2013 yılında Türkiye’nin süs bitkileri hariç toplam bitkisel üretimi 105 milyon ton civarındadır. Bu üretimin yaklaşık 60 milyon tonu tarla bitkilerinden oluşmakta ve ardından sebze ve meyve alanları gelmektedir (TOBB, 2013: 3).

Türkiye’de, tarım sektöründe bazı sorunlar bulunmaktadır. Tarım arazilerinin dağınık ve parçalı bir yapıda olması, sulanabilir arazilerin yetersiz olması, girdi maliyetlerinin fazlalığı, tarım işletmelerinde uzmanlaşma eksikliği, çiftçilerin eğitim eksikliği, modern tarım teknolojilerine kullanımında yeterli seviyeye ulaşılamamış olunması, tarım destek politikalarının yetersiz olması ve tutarlı tarımsal verilerin elde edilememesi bu sorunların en önemlileridir. İlerleyen süreçte artması beklenen küresel rekabette ayakta kalabilmek için bu sorunların en kısa zamanda çözülmesi gerekmektedir (Doğan, vd., 2015: 39).

⁵ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (28.12.2016)

⁶ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (28.12.2016)

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki yeri; nüfusun büyük kısmının geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlıyor olması, ihracatımızda tarımın önemli bir payının bulunması, Türkiye’deki sanayi işletmelerinin büyük miktarının tarımsal maddeleri hammadde olarak kullanması ve sanayinin gelişmesine katkıda bulunması gibi nedenlerden dolayı oldukça önemlidir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008: 7).

8.2. Tarım Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Uygulamaları

Türkiye’de tarım sektöründe kamu özel ortaklığı uygulamalarına ilişkin olarak ilk adım 18.04.2006 tarihinde çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu ile atılmıştır. “Tarım sektörünün uzun vadeli politikalarla geliştirilerek sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması” amacıyla hazırlanan kanun, Türk tarım sektörünün gelişmesini sağlayacak ulusal tarım politikasının yasal dayanağı konumundadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008: 16).

Tarım kanununun kamu özel ortaklıkları ile ilgili olan 8. maddesi, “Bakanlık, tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu tarımsal bilgi ve teknolojilerin yurt içinde geliştirilmesi, bu bilgi ve teknolojilerin yurt dışından transfer edilerek denenmesi ve adaptasyonu ile yayımını sağlamak için, kamu ve özel sektörün tarımsal araştırma faaliyetlerini verimli ve etkin kılacak tedbirleri alır. Araştırma çalışmalarında görevli uzmanların yetiştirilmesi ve araştırma altyapısının geliştirilmesini sağlayacak düzenlemeler yapar. Araştırma faaliyetlerinde başta üniversiteler olmak üzere ilgili tüm kurum, kuruluşlar ve işletmeler ile işbirliğini güçlendirecek tedbirler alır⁷” şeklindedir.

Belirtilen madde kapsamında 2007/1 sayılı “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na Bağlı Araştırma Kuruluşları İle Ortaklaşa Olarak Araştırma ve Geliştirme Projeleri Yürütecekler Arasında Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Tebliğ” 17 Ocak 2007 tarih ve 26406 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğin amacı (md. 1); “Gıda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Araştırma Kuruluşları ile gerekli finansmanı temin eden T.C. uyruklu gerçek ve özel hukuk tüzel kişiliklerinin ihtiyaç duyduğu araştırma ve geliştirme projelerinin ortaklaşa yürütülmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir⁸” olarak belirlenmiştir.

Tebliğin yayımlanması ile bireyler ya da özel sektör kuruluşları hem ulusal hem de uluslararası kaynaklardan arzu ettikleri desteği elde ederek hazırladıkları projeleri, bakanlığa bağlı 47 araştırma kuruluşunun altyapı ve eleman desteği ile gerçekleştirebileceklerdir. Böylece özel sektör, bireysel araştırmacılar veya sivil toplum kuruluşları Ar-Ge çalışmaları için yüksek miktarlarda yatırımlar yapmaları gerekmeksizin, kamu sektörünün elinde bulunan ve uzun yılların birikimi ve büyük yatırımlarla oluşturulan altyapı olanaklarından faydalanarak ihtiyacı olan çalışmalarını ortaya koymuş olacaklardır (TOBB, 2013: 55).

Tarım Kanunu’nun tarım politikalarının ilkeleri başlıklı 5. maddesinde, ilkelere biri olarak “özel sektörün rolünün artırılması” gösterilmiştir. Böylece, bazı hizmetlerin özel sektöre devredilmesi ve tarım danışmanlığı sistemi getirilerek Türk tarımının hızlı bir şekilde yeterli rekabet gücüne kavuşturulması amaçlanmaktadır⁹.

Tarım sektöründe, kamu özel sektör ortaklığının yer bulduğu diğer bir çalışma da 2008 yılının Mart ayında açıklanan “2008-2012 Tarım Vizyonu” isimli belgedir. Bu belgede; kamu sektörü ve özel sektör işbirliği içinde üreticilere yüksek yaşam standardı hedefleyen, tüketicilere güvenli gıda sağlayan, sanayi ile bütünleşmiş, dinamik, rekabetçi ve sürdürülebilir bir Türk tarım sektörü oluşturma hedefleri ortaya konmuştur (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008: 15).

Tarım Kanunu, Türk tarım sektöründe kamu özel ortaklığı projelerinin önünü açmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından araştırma ve geliştirme projeleri ortaklaşa olarak hızlı bir şekilde yürütülmeye

⁷ 18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26149, (29.12.2016)

⁸ 17.01.2007 tarihli tebliğ, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26406, (29.12.2016)

⁹ 18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26149, (29.12.2016)

başlanmıştır. Bu kapsamda birçok proje sonuçlandırılmışken, bazı projelerin ise uygulama süreçleri devam etmektedir.

Tarım sektöründe şimdiye kadar sonuçlanan kamu özel ortaklığı proje sayısı 181’dir. Sonuçlanan bu projeler içerisinde uygulanmasına ilk olarak başlanan “Süne (Eurygaster spp., Heteroptera: Scutelleridae) Mücadelesinde Yardımcı Hava Akımlı Tarla Pülveriztörünün Geliştirilmesi ve Etkinliğinin Araştırılması” isimli projedir. Projeye 01.05.2002 tarihinde başlanmıştır. Projeyi, Teknik 20 Makine ve Elektrik Sanayi Tic. Ltd. Şti. isimli firma, Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü (Ankara) ile birlikte başlatmıştır. Proje 30.04.2005 tarihinde sona ermiştir ve bütçesi sadece 17.200 Türk Lirasıdır. Şimdiye kadar sonuçlanan 181 adet proje için kullanılan bütçe ise toplam 12.769.796 Türk Lirasıdır¹⁰.

Tablo 2’de üzerinde en çok proje yapılan bitki türleri ve yapılan projelerin toplam bütçeleri verilmiştir.

Tablo 2. Üzerinde En Çok Proje Yapılan Bitki Türleri

Üzerinde En Çok Proje Yapılan Bitkiler	Proje Adedi	Toplam Bütçe (TL)
Patates	37	603.878
Ayçiçeği	13	4.911.382
Buğday	13	247.644
Üzüm	10	57.380
Mısır	9	2.060.812
Kiraz	8	584.725
Elma	7	24.500
Şeker Pancarı	6	77.762
Diğer	78	4.201.713
Toplam	181	12.769.796

Kaynak: <http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/>, 29.12.2016

Sonuçlanan 181 adet proje içerisinde, gerçekleştirilen proje miktarı olarak birinci sırayı patatesin aldığı görülmektedir. Patates için 37 adet proje yapılmıştır. Patatesin ardından en çok proje yapılan bitkiler içerisinde ikinci sırayı buğday ve ayçiçeği almaktadır. Bu iki bitki için de 13’er (toplam 26) adet proje yapılmıştır. Üzerinde en çok proje yapılan bitkiler sıralamasında; patates, buğday ve ay çiçeğinin ardından üçüncü sırada üzüm (10 adet), dördüncü sırada mısır (9 adet), beşinci sırada kiraz (8 adet), altıncı sırada elma (7 adet) ve yedinci sırada ise şeker pancarı (6 adet) gelmektedir.

Yapılmış olan projelerin bütçe miktarlarına bakıldığında ise birinci sırada 4.911.382 TL bütçe ile ayçiçeğinin geldiği görülmektedir. İkinci sırada 2.060.812 TL ile mısır, üçüncü sırada ise 603.878 TL ile patatesin geldiği görülmektedir. Tarımda, kamu özel sektör ortaklığı içerisinde uygulanması devam eden projeler ise Tablo 3’de gösterilmiştir:

¹⁰ http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/ar_ge_projeleri/kamu-ozel/KAMU-%C3%96ZEL%20SEKT%C3%96R%20%C4%B0%C5%9EB%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20SONU%C3%87LANAN%20PROJELER.pdf, 28.12.2016

Tablo 3. Kamu-Özel Sektör İşbirliği Devam Eden Projeler

Sıra No	Proje Adı	Enstitü Müdürlüğü	Firma Adı	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi	Bütçesi (TL)
1	Salep Üretiminde Kullanılan Orkidelere Alternatif Olan Konyak Bitkisinde (Amorphophallus konjac) Adaptasyon Çalışmaları	Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-YALOVA	Aksu Vital Ltd. Şti.	01.06.2011	30.06.2016	Yurtdışı yumru temini
2	Organik Sofralık Zeytin Ürünlerinin Geliştirilmesi	Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-YALOVA	G.c. Gıda San. Tic. A.Ş. Kasabım Et Ürünleri Peyba Gıda Tar. Tur.Ltd.Şti.	01.01.2014	31.12.2017	Ekipman Kullanımı ve Hammadde Temini
3	Meyve Suyu Sanayisine Uygun Zerdali (Prunus armeniaca L.) Tiplerinin Belirlenmesi	Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ERZİNCAN	Tunay Gıda San. Tic. A.Ş. Meyve Suyu Endüstrisi Derneği (MEYED)	01.01.2012	31.12.2016	33.775
4	Doğu Anadolu Bölgesi Meyve Genetik Kaynaklarındaki Bazı Elma Genotiplerinin Meyve Suyu Sanayine Uygunluğunun Araştırılması	Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ERZİNCAN	Tunay Gıda San. Tic. A.Ş.	01.01.2014	31.12.2016	1.500
5	Çatı Proje: Sanayiye Yönelik Çeşit Islahı Alt Proje: Nar Genotiplerinin Meyve Suyu Sanayisine Yönelik Karakterizasyonu	Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-Erdemli/MERSİN	Targid Gıda A.Ş.	01.01.2014	31.12.2016	31.180
6	Özel Sektör-Enstitü İşbirliği İle Yerli Hibrit Mısır Çeşit Geliştirme Projesi	Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ADANA	Polen Tohumculuk Ltd. Şti.	01.04.2013	01.04.2018	305.500
7	Kamu-Özel Sektör İşbirliği Çerçevesinde Yüksek Kalite ve Verim Değerlerine Sahip Aspir Yarıyol Materyali ve Geliştirme Projesi	Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ESKİŞEHİR	Doruk Marmara Un San. A.Ş.	15.10.2011	15.10.2016	130.000

8	Anter Kültürü Yöntemi Kullanılarak (double haploidi) Ekmeklik ve Bisküvilik Buğday Hattı Geliştirme Projesi	Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ESKİŞEHİR	Dikmen Tarım Ltd. Şti.	Temmuz 2012	Aralık 2018	172.600
9	Attenüe BT-9 ve BT-16 Suşlarının Orijini Olan Saha Suşları ile Vp2 Gen Segmenti Düzeyinde Karşılaştırılması	Veteriner Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-Etlük/ANKARA	Ref-Gen	01.01.2014	01.01.2016	20.000
10	Güvercinlerden İzole Edilen Varyant Avian Paramyxovirus Tip 1 (PPMV-1) Viruslarının Moleküler Epidemiyolojik Araştırması	Veteriner Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-Etlük/ANKARA	Syn Biyoteknoloji ve Dış Tic. Ltd. Şti.	01.01.2014	01.01.2017	52.686
11	Elma İçkurdu'nun (Cydia pomonella) (Lep.:Tortricidae)'nın Kiraz Meyvesine Yapay Bulaştırılması Sonrası Uygulanacak Farklı Mücadele Yöntemlerinin Etkinliğinin Araştırılması	Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-ANKARA	Uludağ İhracatçılar Birliği	01.01.2003	31.12.2016	400.650
12	Şalot Soğanında (Allium cepa L. var. ascalonicum Backer) Çeşit Geliştirme Çalışmaları	Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-YALOVA	Aksun Tarımsal Ürünler İth. ve İhr. San. ve Tic. A.Ş.	01.01.2014	31.12.2016	96.000
13	Ege Tütünlerinde Ar-Ge projesi	Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-Menemen/İZMİR	Pmı-Philsa Sigara ve Tütüncülük A.Ş.	01.06.2014	30.12.2019	536.310
14	Konya İli, Karapınar İlçesinde Rüzgar Erozyonu, Bitki Islahı ve Tohumculuk Konusunda Kamu-Özel Sektör İşbirliğinin Geliştirilmesi	Toprak Su ve Çölleşme ile Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-KONYA	Osm Toh. San. Tic. Ltd.	15.11.2014	15.11.2017	831.000
TOPLAM						2.611.201

Kaynak: <http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler.>, 28.12.2016.

Tabloda görüldüğü üzere kamu özel sektör ortaklığı çerçevesinde devam etmekte olan 14 adet proje bulunmaktadır. Bu projelerden en yüksek bütçeli olanı “Konya İli, Karapınar İlçesinde Rüzgar Erozyonu, Bitki Islahı ve Tohumculuk Konusunda Kamu-Özel Sektör İşbirliğinin Geliştirilmesi” isimli projedir. Projenin bütçesi 831.000 Türk Lirasıdır. Projeye 15.11.2014 tarihinde başlanmıştır ve 15.11.2017 tarihinde bitirilmesi hedeflenmektedir.

En düşük bütçeli proje ise; “Doğu Anadolu Bölgesi Meyve Genetik Kaynaklarındaki Bazı Elma Genotiplerinin Meyve Suyu Sanayine Uygunluğunun Araştırılması” isimli projedir. Projenin bütçesi 1.500 Türk Lirasıdır. Projeye 01.01.2014 tarihinde başlanmıştır ve 31.12.2016 tarihinde bitirilmesi amaçlanmaktadır.

Kamu özel sektör ortaklığı çerçevesinde devam etmekte olan 14 adet proje için kullanılan toplam bütçe tutarı 2.611.201 Türk Lirasıdır.

SONUÇ

1980 sonrasında ortaya çıkan neo-liberal devlet modeli odak noktasını piyasaya ve müşteriye çevirerek kamu hizmeti anlayışını değiştirmiştir. Bu anlayış, kamusal hizmetlerin ortaya konmasında kamu ile özel sektör kuruluşlarını bir araya getiren ve mal ve hizmet üretimindeki maliyet, risk ve fayda gibi sonuçların her iki sektör tarafından paylaşıldığı kamu özel ortaklığı modelini ortaya çıkarmıştır.

Kamu özel ortaklığı modeli son 30 yılda dünyada yaygınlaşma eğilimi göstermeye başlamıştır. Kamu özel ortaklığı, değişik çevrelerde farklı projelerin geliştirilmesini, risklerin paylaşılmasını, özel sektörün donanımlarının ve kapasitelerinin kamu sektörüne eklenmesini, uzun süreli sözleşmeler yapılmasını ve sektörlerin bir arada yönetilmesini sağlayan bir modeldir.

Kamu özel ortaklığı projelerinin uygulanması ile kamusal hizmetlere yönelik olarak yapılan tesis ve yapıların kuruluş finansmanındaki güçlüklerin atlatılması ve projeden kaynaklanan risklerin en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır. Ülkemizde kamu özel ortaklığı modeli başta sağlık sektörü olmak üzere kendisine; enerji, ulaştırma, alt yapı, içme suyu, kanalizasyon, turizm, genel idare ve madencilik sektörlerinde büyük miktarlarda uygulanana alanı bulmaktadır.

Son yıllarda ise bu sektörlerin arasında tarım sektörü de katılmıştır. 18.04.2006 tarihinde çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 8. Maddesi ve 17 Ocak 2007 tarih ve 26406 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Bağlı Araştırma Kuruluşları İle Ortaklaşa Olarak Araştırma ve Geliştirme Projeleri Yürütecekler Arasında Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Tebliğ” ile tarım sektöründe kamu özel ortaklığı modelinin önü açılmıştır. Türk tarım sektöründe şimdiye kadar kamu özel ortaklığı modeli kapsamında 181 adet proje sonuçlandırılmıştır. 14 adet projenin ise uygulama süreci devam etmektedir. Biten projelerin toplam bütçesi 12.769.796 Türk Lirası, devam etmekte olan projelerin toplam bütçesi ise 2.611.201 Türk Lirasıdır.

2015 yılında kamu özel ortaklığı alanında dünya genelinde toplam 44,7 milyar dolarlık yatırımla birinci olan ülkemizde bu tutarların çok düşük kaldığı ve tarım sektöründe kamu özel ortaklıklarına yeteri kadar önem verilmediği düşünülebilir. Ancak tarım sektöründe yürütülen projeler incelendiğinde bunların büyük ölçüde adaptasyon, ürün geliştirme ve ıslah gibi alanlara yönelik olduğu görülecektir. Belirtilen sebeple tarım sektöründeki kamu özel ortaklığı uygulamalarının elektrik, havaalanı, yol ve sağlık tesisi inşaatı vb. altyapı projeleri gibi yüksek bütçeli projelerle maliyet açısından kıyaslanması doğru olmayacaktır. Yine de yapılan mevzuat çalışmaları ve bugüne kadar gerçekleştirilen projeler göz önünde bulundurulduğunda tarım sektöründeki kamu özel ortaklığı uygulamalarının gelişiminin devam edeceği ve önümüzdeki süreçte proje miktarının daha da artacağı yönünde bir öngörüle bulunmak doğru bir tespit olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acartürk, E.; Keskin, S. (2012), “Türkiye’de Sağlık Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Modeli”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), ss. 25-51.
- Alican, N. (2008), “Avrupa Birliği Mevzuatı Ve Uygulamaları Işığında Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları”, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Bakanlığı, K. (2014), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Kamu Özel İşbirliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Bakanlığı, K. (2017), Dünya’da ve Türkiye’de Kamu-Özel İşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler Raporu 2016, Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Bakanlığı, T.V.K. (2008), Türk Tarım Sektörünün Avrupa Birliği Sürecinde İncelenmesi (Tarım Ve Kırsal Kalkınma Faslı), Dış İlişkiler Ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Bult-Spiering, M.; Dewulf, G. (2006), *Strategic Issues In Public-Private Partnerships: An International Perspective*, Blackwell Publishing, Oxford, UK.
- Buse, K.,-Walt, G. (2000), “Global Public-Private Partnerships For Health: Part I-A New Development In Health?”, *Bulletin of the World Health Organization, the International Journal of Public Health*, 78(4), pp. 549-561.
- Byerlee, D.; De Janvry, A.; Sadoulet, E. (2009), “Agriculture For Development: Toward A New Paradigm”, *Annual Review of Resource Economics*, 1(1), ss. 15-31.
- Corner, D. (2006). “The United Kingdom Private Finance Initiative: The Challenge Of Allocating Risk”, *OECD Journal on Budgeting*, 5(3), ss. 37-55.
- Çekirge, H. L., (2006), “Dünyada ve Türkiye’de Kamu Özel Sektör Ortaklığı Uygulamaları ve Örnek Bir Projede Modelin Finansal ve Genel Avantajlarının İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Çelik, E. Y. (2008). “Kamu Özel Sektör İşbirliği Modeli: Kamu Hizmeti Hakkının Paylaşılması”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, 23(1), ss. 31-40.
- Davies, S.; Fairbrother, P. (2003), Private Finance Initiative (PFI) And Public Private Partnerships (PPPs): Definitions And Sources, Working Paper Series Paper 39, Cardiff University, Cardiff School of Social Sciences.
- Doğan, Z.; Arslan, S.; Berkman, A. N. (2015), “Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi Ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), ss. 29-41.
- Eker, A. Y. (2007), “Kamu Özel Sektör Ortaklıkları”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(25), ss. 59-67.
- Ersöz, M. (2010), “Avrupa Birliği Ve Türk Hukuku Işığında Public Private Partnership Uygulamaları”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı.
- ESCAP, U. N. (2011), *A Guidebook on Public-Private Partnership in Infrastructure*, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, Bangkok, Thailand.
- Güneş, A. M. (2009), “Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Yeni Bir Yöntem Kamu Özel Ortaklığı”, *Güncel Hukuk Dergisi*, ss. 58-62.

- Güzelsarı, S. (2009), “Kamu-Özel Ortaklığı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Kamu Yönetimi: Yapı, İşleyiş Reform*, Ed: Barış ÖVGÜN, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (KAYAUM) Yayını, Ankara, ss. 43-78.
- Hemming, R. (2006), *Public-Private Partnerships, Government Guarantees and Fiscal Risk*, International Monetary Fund, Washington, D. C.
- Klijn, E. H.; Teisman, G. R. (2003), “Institutional and Strategic Barriers to Public Private Partnership: An Analysis Of Dutch Cases”, *Public Money and Management*, 23(3), pp. 137-146.
- Li, B.; Akintoye, A. (2003), “An Overview of Public Private Partnership”, *Public Private Partnerships Managing Risks and Opportunities*, Ed: Akintola Akintoye, Matthias Beck, Cliff Hardcastle, Blackwell Science, USA, pp. 3-30.
- Özer, M. A. (2016), “Sağlık Sektöründe Yeni Bir Hizmet Sunum Modeli: Kamu Özel Ortaklığı”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(1), ss. 9-38.
- Sarıkatipoğlu, A. vd., (2016), “Türk Hukukunda Kamu Özel Ortaklıkları”, GSI Articleletter, ss. 195-214.
- Singapore Ministry of Finance (2012), *Public Private Partnership Handbook Version 2*, The Treasury, Singapore.
- Singh, A.; Prakash, G. (2010), “Public-Private Partnerships In Health Services Delivery: A Network Organizations Perspective”, *Public Management Review*, 12(6), ss. 829-856.
- T.C. Başbakanlık Yatırım Destek Ve Tanıtım Ajansı (2010), *Türkiye Tarım Sektörü Raporu*, DRT Kurumsal Finans Danışmanlık Hizmetleri A.Ş. (Deloitte).
- Teker, D. L. (2008), “Sağlık Sektöründe Proje Finansman Modelleri: Türkiye İçin Bir Model Önerisi ve Bir Hastane Projesinin Fizibilite Analizi”, Okan Üniversitesi.
- Teker, S.; Teker, D.; Çimen, M. (2013), “Ulaştırma Projeleri Finansmanı İçin Bir Model Önerisi: Kamu-Özel Sektör Ortaklığı İle Yap-İşlet-Devret”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss. 116-129.
- Tekin, G. (2007), “Kamu-Özel Sektör İşbirlikleri Kamu-Özel Ortaklıkları”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, 21, (122), ss. 10-14.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği-TOBB (2013), *Türkiye Tarım Sektörü Raporu*, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.
- Uğur, A.; Miynat, M. (2014), “Kamu Özel Sektör Ortaklıklarının Ekonomi Politikası”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), ss. 19-40.
- United Nations Economic Commission for Europe (2000), *Guidelines On Public-Private Partnerships For Infrastructure Development*.
- United Nations Economic Commission for Europe (2008), *Guidebook On Promoting Good Governance in Public-Private Partnerships*, United Nations Publications, New York and Geneva.
- Van de Walle, S.; Scott Z. (2009), *The Role of Public Services in State- and Nation-Building*, *GSDRC Research Paper*, International Development Department, University of Birmingham.
- World Bank-Asian Development Bank-Inter-American Development Bank (2014), “Public Private Partnerships Reference Guide Version 2.0”, *International Bank for Reconstruction and Development*, World Bank Publications, Washington, D. C.

Yılmaz, F. Y.; Karakaş, D. G. (2011), “Sağlıkta Kamu Özel Ortaklığı’nın Yapısal/Konjonktürel ve Türkiye’ye Özgü Nedenleri”, içinde: Sağlık Alanında Kamu-Özel Ortaklığı Sempozyumu, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, ss. 29-83.

İnternet Kaynakları

<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Kamu%20%C3%96zel%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fne%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Mevzuat-2012.pdf>, 22.12.2016.

http://www.eib.org/epec/resources/publications/epec_market_update_2016_en, 22.12.2016

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-kamu-ozel-yatirimlariyla-dunyaya-meydan-okudu/606623>, 04.01.2017.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Kamu%20%C3%96zel%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fne%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Mevzuat-2012.pdf>, 25.12.2016.

http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/ar_ge_projeleri/kamu-ozel/KAMU-ÖZEL%20SEKTÖR%20İŞBİRLİĞİ%20SONUÇLANAN%20PROJELER.pdf, 28.12.2016.

http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/ar_ge_projeleri/kamu-ozel/KAMU-%C3%96ZEL%20SEKT%C3%96R%20%C4%B0%C5%9EB%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20DEVAM%20EDEN%20%20PROJELER.pdf, 28.12.2016.

http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/ar_ge_projeleri/kamu-ozel/KAMU-%C3%96ZEL%20SEKT%C3%96R%20%C4%B0%C5%9EB%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20SONU%C3%87LANAN%20PROJELER.pdf, 29.12.2016.

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 28.12.2016.

<https://ppi.worldbank.org/visualization/ppi.html#sector=&status=&ppi=&investment=&region=&ida=&income=&ppp=&mdb=&year=&excel=false&map=TR&header=true>, 15.02.2017.

18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26149, 29.12.2016.

17.01.2007 tarihli tebliğ, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26406, 29.12.2016.